

Dr Ranka Gašić

Naučni savetnik, Institut za savremenu istoriju, Beograd, Republika Srbija

Email: rankagasic@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4389-9717

Savremena istorija – definicija pojma, metodologija i istorijski kontekst

Apstrakt: U članku je reč o različitim značenjima pojma „savremena istorija“ u okviru periodizacije novovekovne (moderne) istorije, o savremenoj istoriji u visokoškolskoj nastavi i istraživačkim centrima, kao i o metodološkom pristupu i uopšte pisanju istorije u najširem smislu u kontekstu postmoderne.

Ključne reči: savremena istorija, istorija sadašnjice, instant istorija, digitalna istorija, oralna istorija, postmoderna

Uvod

Kao jedna od malobrojnih naučnih institucija u svetu koja u svom nazivu sadrži pojam „savremene istorije“, Institut za savremenu istoriju u Beogradu pokreće novi časopis pod ovim nazivom. Pored renomiranog časopisa *Istorija 20. veka*, koji svakako već duže vreme prati savremene historiografske trendove i „istoriju sadašnjice“, ukazala se potreba da se, sada već duboko u 21. veku, hronološki i tematski dalje pomere granice savremene istorije, koja je sama po sebi dinamičan pojam.

Oko toga da istorija počinje sa pojavom pisanih izvora uglavnom nema dilema u stručnim krugovima. Složenije je pitanje kada ona „završava“, tj. do kog razdoblja istorija može legitimno da se izučava kao naučna disciplina. Gde prestaje ono što shvatamo kao istoriju, a počinje ono što shvatamo kao politiku, novinarstvo, publicistiku u najširem značenju? Tokom 20. veka ova pitanja su često postavljana u historiografiji.

Kako je, međutim, uopšte došlo do toga da pisanje istorije sadašnjice/savremenog doba mora da „stekne legitimitet“? Istoričari su, zapravo, u ranijim epohama uvek pisali o svom dobu, i tako je bilo od antičkog doba do pojave naučne historiografije u 19. veku. Herodot, Tukidid, ili Prokopije, pisali su o savremenim događajima i koristili svedočenja, tj. ono što se danas naziva „oralnom istorijom“. Još u 18. veku smatало se da je velika prednost istoričara mogućnost da lično svedoči događajima.¹ Čak i u vreme pojave naučne historiografije u 19. veku, istori-

---

¹ Timothy Garton Ash, *History of the Present. Essays, Sketches, and Dispatches from Europe in the 1990s* (London: Vintage, 1999).

čari ranijih epoha pisali su i držali predavanja o savremenim događajima: Bartold Georg Niebuhr (Barthold Georg Niebuhr) držao je predavanja 1829. na Bonskom univerzitetu, na temu *Istorija razdoblja revolucije (od 1789)*, Leopold Ranke (Leopold von Ranke) je u Berlinu održao kurseve o savremenom dobu 1826. i 1827, a napisao je i *Srpsku revoluciju* (prvo izdanje 1829, a treće 1878. godine, u koje je uključio događaje do 1868).² Ipak, ideja o potrebi vremenske distance za istoričara potiče upravo iz ove epohe, i na tragu je Rankeove ideje da je bolje izučavati ranije epohe, zbog lakšeg pristupa dokumentima i manje subjektivnog pristupa. Doba pozitivizma cenilo je naučnost historiografije pre svega kao visok stepen objektivnosti, shvaćene kao emocionalna neangažovanost pisca. Ovo, međutim, često vodi u zamku – poznajući posledice događaja koje istražujemo, može se olako zaključiti da je ishod događaja bio neminovan.

U 20. veku Robert Vilijam i Hju Seton Votson (Robert William Seton Watson, Hugh Seton Watson), kao i neki drugi britanski istoričari, verovali su da je lično iskustvo veoma važno za pisanje o savremenim događajima. Seton Votson se zalagao za to da istorija sadašnjice bude priznata kao predmet vredan istraživanja. On je upravo razumevao pojam *contemporary history* kao *history of the present*, kao period u kojem ljudi koji su još uvek radno aktivni mogu da pamte i beleže svoja sećanja.³ U isto vreme, u Srbiji je Vladimir Ćorović, istoričar srednjeg veka, pisao o savremenim događajima. On je 1920. objavio knjigu o događajima iz Prvog svetskog rata (*Crna knjiga: patnje Srba Bosne i Hercegovine za vreme Svetskog rata 1914–1918*), a 1936. *Odnosi između Srbije i Austrougarske u 20. veku*, koja takođe govori o, tada nedavno, prošlim događajima.⁴

O istoričaru kao svedoku događaja u 20. veku pisali su, takođe, Artur Šlesinger (Arthur Schlesinger) i Džon Toš (John Tosh).⁵

Savremena istorija u različitim periodizacijama

Kada počinje i kako se definiše „savremeno doba“ unutar postojećih periodizacija istorije? U ovome igraju ulogu globalni procesi (kao što su, npr. svetski ratovi), ali i perspektiva različitih nacionalnih istorija.

U italijanskoj historiografiji početkom „modernog doba“ smatra se Francuska revolucija 1789. U Britaniji i Francuskoj takođe se 19. vek smatrao dugo „modernim“ ili „savremenim dobom“ (u slučaju Francuske granica je Francuska revolucija 1789, a u slučaju V. Britanije 1832, godina parlamentarne reforme). To se donekle promenilo

² Андреј Митровић, „Подстрек историографији новијег доба“, у: Волтер Лакер, *Историја Европе 1945–1992* (Београд: Клио, 1999), 717–721.

³ Robert W. Seton Watson, „A Plea for the Study of Contemporary History“, *History*, vol. 14, no. 53, (April 1929), 1–18.

⁴ Владимир Ђоровић, *Црна књига: патње Срба Босне и Херцеговине за време Светског рата 1914–1918* (Београд – Сарајево: И. Ђ. Ђурђевић, 1920); исти, *Односи између Србије и Аустро-Угарске у 20. веку* (Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1936).

⁵ Arthur Schlesinger Jr., „The Historian as Participant“, in: Felix Gilbert and Stephen R. Graubard (eds.), *Historical Studies Today* (New York/London: W.W. Norton and Co. 1972), 392–412; John Tosh, *The Pursuit of History: Aims, Methods, and New Directions in the Study of Modern History* (London: Longman, 1999).

posle Drugog svetskog rata, kada se u Francuskoj pojavljuje pojam „istorija sadašnjeg vremena“ (*l'histoire de temps présent*), a u Britaniji „savremena istorija“ (*contemporary history*), čiji se početak u oba slučaja stavlja u 1945. godinu.⁶ U Nemačkoj je takođe pojam „savremene istorije“ (*Zeitgeschichte*) s vremenom promenio značenje – u početku se odnosio na period posle Prvog, a kasnije na period posle Drugog svetskog rata, da bi u novije vreme granica bila pomerena na deceniju 1970-ih. U Sovjetskom Savezu, Oktobarska revolucija smatrana je početkom savremenog doba, dok u današnjoj Ruskoj federaciji ponovo važi stara periodizacija, sa podelom na stari, srednji i novi vek, bez izdvajanja savremene istorije kao posebnog perioda, ili potperioda.⁷

U okviru različitih nacionalnih istorija neki događaji se smatraju prekretnicama koje obeležavaju novi istorijski period, ili potperiod, a oni se često, mada ne obavezno, poklapaju sa svetskim događajima. Takvi primeri su evropske revolucije 1848, početak Prvog svetskog rata 1914, kraj Drugog svetskog rata 1945, kraj hladnog rata 1989, pa čak teroristički napad na Njujork 2001.

Pojam „savremene istorije“ tesno je povezan sa pojmom „poznog modernog doba“, čiji se početak stavlja u drugu polovinu 18. veka (Američka i Francuska revolucija, Prva industrijska revolucija). Ovo je istovremeno najstarija periodizacija u istorijskoj nauci koja obuhvata savremeno doba. Takav, relativno konzervativan, pristup nalazimo npr. u italijanskoj historiografiji, koja savremenu istoriju (*storia contemporanea*) vidi kao period u kojem možemo prepoznati obrise vremena u kojem živimo. On se, dakle, poklapa u potpunosti sa onim što se inače naziva „modernom istorijom“, ili „poznim modernim dobom“. U svetu politike, to su političke partije, parlamenti, politička reprezentacija različitih društvenih grupa, izbori, građanska i ljudska prava. Kao doba nauke i tehnologije, čiji koreni sežu i ranije (od vremena renesanse) nama je prepoznatljiv svet upravo od industrijske revolucije. U pogledu intelektualne istorije, za novo doba tipičan je prekid sa ortodoksnim mišljenjem, i otvorenost ka eksperimentima, promenama i novitetima, što predstavlja značajnu prekretnicu u ljudskoj istoriji. Tu je takođe i izlazak narodnih masa na svetsku pozornicu (u vidu revolucija i masovnih političkih pokreta), demografski porast od sredine 18. veka, i pojava konzumerizma, proizašla iz industrijske revolucije. Konačno, razvoj modernih sredstava komunikacije doveo je do simultanog uvida u događaje na raznim krajevima sveta i do svojevrsnog „zgušnjavanja“ vremena.⁸ Iako italijanska historiografija ne izdvaja posebno 20. niti 21. vek kao posebnu celinu (osim kao potcelinu ovako shvaćene savremene istorije, tj. istorije poznog novog doba), indikativno je da su u italijanskom projektu svetske istorije dvadesetom veku posvećena dva toma, čime je ipak savremenom dobu dat poseban značaj.⁹

Nemačka historiografija, za razliku od italijanske, koristi poseban pojam „savremene istorije“ (*Zeitgeschichte*) da bi označila period koji sledi nakon *Neuzeit/Neuere*

⁶ Brian Brivati, „Introduction“, in: Brian Brivati, Julia Buxton and Anthony Seldon (eds.), *The contemporary history handbook* (1st ed.) (Manchester: Manchester University Press, 1996), pp. xv-xxiv.

⁷ O tome vidi: Рајнер Худеман, „Савремена историја“, у: *Историја. Лексикон појмова*. Приредио Рихард ван Дилмен (Београд: КЛНО, 2010). 476- 501.

⁸ *Storia contemporanea*, <https://storiacontemporanea.eu/> (pristupljeno 15. 12. 2025).

⁹ Anderson Perry, et al., *Storia de l'Europa. vol. I, L'Europa oggi* (Torino: Einaudi, 1993); Paul Bairoch, Eric J. Hobsbawm (eds.), *Storia de l'Europa. vol. V, L'eta contemporanea* (Torino: Einaudi, 1996).

Geschichte (epoha Moderne, ili pozno novo doba, od 18. veka do Prvog svetskog rata). Savremena istorija se u Nemačkoj uglavnom definiše kao period posle ulaska SAD u Prvi svetski rat i Oktobarske revolucije u Rusiji. Pojam je, međutim, prilično dinamičan, jer podrazumeva nešto što još uvek živi ljudi pamte. Dakle, sa smenom generacija, i granica početka „savremenog doba“ nužno se pomera. U nemačkoj historiografiji je krajem 20. veka redefinisana pojam „savremene istorije“. Tako se razlikuju starije i novije (od kraja 20. veka) definicije. Prema starijim, početak savremenog doba predstavlja kraj Prvog svetskog rata i Oktobarska revolucija, čime se završava „dugi devetnaesti“ i počinje „kratki dvadeseti vek“. Ovi datumi se smatraju prelomnim jer označavaju kraj starih carstava, nastanak novih republika, demokratskih i diktatorskih režima, nastanak komunizma i začetak hladnog rata i bipolarnog sveta, izlazak SAD na svetsku političku scenu kao velike sile (napuštanje izolacionizma). Krajem 20. veka u Nemačkoj se pod pojmom *Zeitgeschichte* počela sve više da podrazumeva epoha posle Drugog svetskog rata, upravo zbog smene generacija, pošto su tada samo najstariji građani još imali sećanja iz tog perioda. Odlike ovog perioda su dugotrajni mir i suživot bez sukoba, kako spoljnih tako i unutrašnjih, završetak procesa dekolonizacije i kraj prevlasti evropskih sila u svetu, početak dijaloga sa zemljama „trećeg sveta“, pokret nesvrstanih, a u zapadnoj Evropi uspon demokratije u većini država i početak evropskih integracija. Kao nova prelomna tačka smatra se često i decenija 1970-ih, kada je počeo da se raspada posleratni poredak stabilnosti - nakon ekonomskog buma, naftnih kriza, i sloma „Bretonvudskog sistema“ došlo je do stagnacije privrednog rasta, pojave „stagflacije“ (inflacije u kombinaciji sa stagnacijom), i masovne nezaposlenosti.¹⁰

Za razliku od većine zapadnoevropskih zemalja, u Velikoj Britaniji godina koja označava početak „modernog doba“ nije 1789, već 1832. (parlamentarna reforma) čime se akcenat stavlja na unutrašnje političke i društvene teme, pre nego na međunarodnu politiku ili na ekonomske trendove. Međutim, termin *contemporary history* se upravo u historiografiji na engleskom govornom području upotrebljava za period posle 1945.¹¹ Time se značajno pravi odstupnica u odnosu na pomenutu tradicionalnu granicu početka „novog doba“. Odlike ovako definisanog savremenog doba čine „Bretonvudski sistem“ u svetskoj ekonomiji, posleratni ekonomski bum, evropske integracije, naftna kriza, slom „Bretonvudskog sistema“ i perestrojka. U okviru društvene istorije proučava se globalizacija, nove tehnologije u kulturi, kontrola rađanja, rodni odnosi. U SAD se češće koristi i pojam *current history* (istorija sadašnjice), gde je još 1914. pokrenut časopis pod ovim nazivom, koji je pratio dešavanja tokom Prvog svetskog rata.¹²

U francuskoj historiografiji takođe je posle Drugog svetskog rata došlo do redefinisavanja ovog pojma. Pored tradicionalnog shvatanja novog doba koje počinje sa Francuskom revolucijom, izdvojena je posebno, unutar tog perioda, i „istorija sadašnjeg doba“ (*l'histoire de temps présent*), sa početkom u 1945. godini. Ovo je bio veliki iskorak u dotadašnjoj francuskoj historiografiji, ne samo u pogledu izučavanja tekućih

¹⁰ Anselm Doering-Manteuffel and Lutz Raphael, *Nach dem Boom. Perspektiven auf die Zeitgeschichte seit 1970* (Paderborn: Vandenhoeck & Ruprecht, 2012); Donella H. Meadows et al., *The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind* (Cambridge, Massachusetts: MIT, 1972).

¹¹ B. Brivati, "Introduction", p. xv.

¹² Current History, <https://www.jstor.org/journal/currehistforum> (pristupljeno 15. 12. 2025).

dogadaja, bez istorijske distance, već i mnogo više, u pogledu metodologije. Koriste se nove vrste izvora, a pristup je komparativni i multidisciplinarni. U fokusu su pojave „dugog trajanja“, a istraživački cilj je koren i složenost istorijskih pojava. Na izvestan način, reč je u stvari o novom istraživačkom pravcu, koji je rezultirao 1979. osnivanjem Instituta za istoriju sadašnjice (*L'Institut d'Histoire du Temps Présent - IHTP*), koji je upravo proizašao iz Komiteta za istoriju Drugog svetskog rata. Tada su nastupile i nove promene u metodologiji – sa proučavanja sistema, modela i struktura (što je bio trend 1960-ih godina), prešlo se na izučavanje individualnog, akcije i dekonstrukcije, pod uticajem postmoderne. Početak rada ovog instituta poklapa se sa završetkom tridesetogodišnjeg perioda mira i relativnog blagostanja, i sa početkom ekonomske krize koju su izazvali naftni šokovi 1970-ih godina. Glavne istraživačke teme „istorije sadašnjice“ bile su u Francuskoj Viši (*Régime de Vichy*) i Pokret otpora, istorija komunizma, javnih politika, dekolonizacija i evropske integracije.¹³

Savremena istorija na univerzitetima i istraživačkim centrima

U nastavi na evropskim univerzitetima retko se nalazi predmet pod nazivom „savremena istorija“, u smislu posebnog istorijskog perioda. Termin „savremeno“ (*contemporary*) najčešće ima značaj globalnog i interdisciplinarnog pristupa, dok vremenska granica nije jasno određena. Tako, na Univerzitetu u Beču postoji smer *Contemporary History and Media*, dok se na Univerzitetu u Gracu nalazi Departman za savremenu istoriju na kojem se predaje globalna istorija od kraja 19. veka, takođe izrazito interdisciplinarno.¹⁴ Na Univerzitetu u Oksfordu, međutim, na redovnim studijama predmeti su koncipirani uglavnom tematski, a ne hronološki, ali se na post-diplomskim studijama predaje *Modern British History* i *Modern European History*, i to od 1850. (ne postoji kurs koji u nazivu sadrži termin *contemporary*).¹⁵

Na Univerzitetu u Beogradu predaje se na osnovnim studijama predmet „Savremena istorija Evrope“ i „Savremena istorija srpskog naroda“, koji obuhvata period od 1914. do danas, dok na četvrtoj godini studija postoje i izborni predmeti sa širom tematikom koje se odnose na 20. vek.¹⁶ Na univerzitetima u Novom Sadu i Nišu takođe se predaje savremena istorija.¹⁷

¹³ Stanislav Sretenović, „L'histoire de temps present' in France: The 'Traumatic Birth'“, in: *History of the Present. Workshop on South East European History, Belgrade, 19-23 November 2001*, Jasna Dragović Soso, Nevenka Martin, Wendy Bracewell (eds.), (London: Center for South-East European Studies, School of Slavonic and East European Studies, University College London, 2002), 19–21.

¹⁴ Universität Wien, https://ufund.univie.ac.at/en/vvz_sub.html?path=327776; (16.12.2025); Arbeitsbereich für Zeitgeschichte an der Uni Graz, <https://geschichte.uni-graz.at/en/our-research/contemporary-history/> (pristupljeno 16. 12. 2025).

¹⁵ Oxford University, <https://www.ox.ac.uk/admissions/graduate/courses/courses-a-z-listing>, (pristupljeno 4. 12. 2025).

¹⁶ Na četvrtoj godini predaju se tri izborna predmeta za 20. vek („Kultura i politika u 20. veku“, „Propaganda u 20. veku“ i „Društvena istorija Rusije i država istočne Evrope u 20. veku 1917–1991“). Takođe, postoje i predmeti „Savremeni Balkan“ i „Privatni život u savremenom dobu“, kao i tri izborna predmeta: Društveni, Politički i Ekonomski fenomeni savremenog doba (Filozofski fakultet, Beograd, <https://www.f.bg.ac.rs/istorija> (pristupljeno 5. 12. 2025)).

¹⁷ U Novom Sadu postoji izborni predmet „Savremena historiografija i društvena teorija“, a na redovnim studijama obavezan predmet je „Opšta savremena istorija, od 1914. do danas“. Postoji i izborni

U Evropi i u našem regionu postoji nekoliko značajnih istraživačkih centara izvan univerziteta koji su specijalizovani za savremenu istoriju. Svakako je najznačajniji Institut za savremenu istoriju u Minhenu (*Leibniz-Institute for Contemporary History/Institut für Zeitgeschichte*). On je osnovan 1947. radi istraživanja epohe nacionalsocijalizma, ali je 1952. dobio svoj sadašnji naziv. Istraživanja su usmerena na celokupnu nemačku istoriju 20. veka, a posebno se izdvajaju procesi transformacije najnovijeg doba, čija se granica postavlja u 1970-te godine. Ovaj institut izdaje renomirani časopis *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, koji izlazi od 1953.¹⁸ U Nemačkoj postoji i Centar za savremenu istoriju u Potsdamu (*The Leibniz Centre for Contemporary History Potsdam/Leibniz-Zentrum für Zeit-historische Forschung*), osnovan 1996. Težište istraživanja je na nemačkoj istoriji posle Drugog svetskog rata, kao i na problematici nacizma i diktatorskih režima u Evropi. Ovaj institut objavljuje redovno nekoliko periodičnih publikacija i veb stranica, od kojih je najznačajniji *Zeithistorische Forschungen / Studies in Contemporary History*.¹⁹ Pored ranije pomenutog *Institute du Temps Présent* u Francuskoj, u Britaniji je 1986. osnovan *Institute of Contemporary British History*, koji se takođe bavi periodom posle 1945, a 1999. je prerastao u Centar za savremenu britansku istoriju (*Center for Contemporary British History*).²⁰ Univerzitet za savremenu istoriju u Beču, osnovan 1966, bavi se antisemitizmom i periodom nacionalsocijalizma.²¹ Takođe, Češka akademija nauka ima Institut za savremenu istoriju, sa fokusom na periodu posle Drugog svetskog rata.²² U pogledu periodizacije, najkonzervativniji pristup ima *Institut za novejšo zgodovino* u Ljubljani, koji početak savremene istorije, bar u pogledu političke istorije, stavlja čak u 19. vek. Međutim, u pogledu istraživačkih tema, koncept je vrlo savremen. Izučava se ekonomska, društvena i ekološka istorija, kao i *digital humanities*.²³ U Beogradu postoje čak dva instituta koja se bave savremenom istorijom (*Institut za savremenu istoriju* i *Institut za noviju istoriju Srbije*). Na oba instituta izučava se srpska i jugoslovenska istorija 20. i 21. veka.²⁴

Savremenost istorijske nauke – metodologija i tematika

Pored klasičnih metoda istorijske nauke, za savremenu istoriju je specifična metoda oralne istorije. Takođe, savremena tehnologija omogućava i veću pregled-

---

predmet „Savremeni pravci u istoriografiji“ (Filozofski fakultet u Novom Sadu, <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/studijski-programi/osnovne-studije/studijski-programi/istorija-2015-2021>, (pristupljeno 5. 12. 2025)). U Nišu se predaje „Savremena istorija srpskog naroda 1 i 2“ (Filozofski fakultet u Nišu, www.filfak.ni.ac.rs, (pristupljeno 5. 12. 2025)).

¹⁸ Institut für Zeitgeschichte, <https://www.ifz-muenchen.de/das-institut> (pristupljeno 14. 12. 2025); Hermann Graml, Hans Woller, “Fünfzig Jahre Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1953–2003”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 51, (2003), pp. 51–87.

¹⁹ Pored toga, ovaj institut izdaje serije monografija *Zeithistorische Studien (Contemporary Historical Studies)*, i *Geschichte der Gegenwart (The History of the Present)*, almanah *ZeitRäume (TimeSpaces)*, i ima veb stranicu *Zeitgeschichte-online (ContemporaryHistory-online)*. (<https://zzf-potsdam.de/>).

²⁰ Center for Contemporary British History, <https://archives.history.ac.uk/makinghistory/resources/articles/ccbh.html> (pristupljeno 14. 12. 2025).

²¹ Universität Wien, Institut für Zeitgeschichte, <https://zeitgeschichte.univie.ac.at/> (pristupljeno 14. 12. 2025).

²² Institute of Contemporary History, Prague, <https://www.usd.cas.cz/en/> (pristupljeno 14. 12. 2025).

²³ Institut za novejšo zgodovino, Ljubljana, <https://inz.si/en/raziskovanje/> (pristupljeno 14. 12. 2025).

²⁴ Institut za savremenu istoriju, Beograd, <https://isi.ac.rs/naucni-program/> (pristupljeno 14. 12. 2025); Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, <https://www.inisbgd.co.rs/> (pristupljeno 14. 12. 2025).

nost izvora i literature, tako da digitalna istorija sve više postaje nezaobilazna za istraživače.²⁵ Kada je reč o izboru istraživačkih tema, uveliko se izašlo iz okvira političke istorije, a prve korake u ovom pravcu napravila je francuska „škola Anala“ između dva svetska rata. Ovakav, strukturalni i tematski pristup istoriji, ostaje aktuelan i dalje se razvija. Savremena istorija obrađuje društvene i političke pokrete, privredu, ideologije i diktature, imperijalizam i kolonijalizam, totalitarizam i demokratiju, globalizaciju, ali i tzv. mikroistoriju – kao što je istorija privatnog života, istorija roda (*gender history*), istorija svakodnevnice.²⁶

Istraživačka metoda je gotovo u potpunosti interdisciplinarna. Fernan Brodel (Fernand Braudel) u svojim „Spisima o istoriji“ iz 1969. napisao je nekoliko eseja upravo na temu odnosa istorije i drugih „nauka o čoveku“ (posebno o odnosu istorije prema društvenim naukama, sociologiji, ekonomiji, geografiji i demografiji), kao i poseban esej o društvenoj istoriji kao fenomenu savremene istorije.²⁷ Do približavanja istorije i ekonomije došlo je u vreme svetske ekonomske krize 1929, koja je preoblikovala kapitalističku privredu. Temelje ekonomskoj istoriji postavila je „škola Anala“. Ekonomisti su uvideli značaj istorije u ekonomiji, dok su istoričari sve više počeli da istražuju ekonomske teme – razvila se ekonomska istorija kao disciplina, a u istorijska istraživanja uvedene su i kvantitativne metode. Za period 20. veka ekonomska istorija bavi se fenomenima regulacije tržišta, državne intervencije u privredi i centralnog planiranja, pojavom mešovitih oblika ekonomije i, konačno onim što je karakteristično za najnovije tendencije – globalizacijom i tzv. neoliberalnom ekonomijom.²⁸ Istoriografija u našem regionu uspešno prati ove tendencije – u Beogradu je u maju 2019. osnovan Centar za ekonomsku istoriju, koji okuplja istraživače iz ove oblasti širom Balkana, ali i iz drugih krajeva sveta.²⁹ Takođe, značajno je međusobno preplitanje istorije i sociologije. Istraživanje društva u totalitetu je zajednički predmet, a promene unutar svake od ovih disciplina su veoma dinamične i pogoduju njihovom međusobnom metodološkom približavanju.³⁰ To je i slučaj sa istorijom i antropologijom – nastala je posebna disciplina „istorijska antropologija“, a važan istraživački centar za ovu oblast je univerzitet u Gracu, gde su Mihael Mitterauer i Karl Kazer dali značajan doprinos ovoj novoj disciplini.³¹ Od domaćih istraživača,

²⁵ O tome vidi: Ljubinka Škodrić, Vladimir Petrović, „Digitalna istorija: geneza, oblici i perspektive“, *Istorija 20. veka*, god. 38, br. 2, (2020), 9–38 <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2020.2.sko.9-38>; Биљана Бешлин, *Основе дигиталне историје* (Нови Сад: Филозофски факултет, 2019).

²⁶ Alberto Mario Banti, *Le Questioni dell'Eta Contemporanea* (Roma-Bari: Editori Laterza, 2010).

²⁷ Fernan Brodel, *Spisi o istoriji* (Beograd: Srpska književna zadruga, 1992).

²⁸ O tome vidi: Ivan T. Berend, *Ekonomska istorija Evrope u 20. veku. Ekonomski modeli od laissez-faire do globalizacije* (Beograd: Arhipelag, 2009); isti, *Evropa posle 1980* (Beograd: Arhipelag-Službeni glasnik, 2012).

²⁹ Centar za ekonomsku istoriju, Beograd, https://www.facebook.com/CentarZaEkonomskuIstoriju/?locale=sr_RS, pristupljeno 17. 12. 2025)

³⁰ Rudi Supek, „Sociologija i istorija“, *Treći program Radio Beograda*, god. 3, br. 6, (1971), 567–579; Fernand Braudel, “Histoire et Sciences sociales: La longue durée”, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*. n. 4, 13e année, (1958), pp. 725–753; Hans-Ulrich Wehler (Hg.), *Geschichte und Soziologie* (Königstein im Taunus: Athenäum Verlag, 1984).

³¹ Značajan doprinos ovoj disciplini dali su Mihael Mitterauer (Michael Mitterauer, 1937–2022) i Karl Kazer (Karl Kaser, 1954–2022). Vidi: Михаел Миттерauer, *Како је Адам копао а Ева прела: Историјско-антрополошки огледи из прошлости европске породице* (Beograd: Удружење за друштвену исто-

značajan doprinos istorijskoj antropologiji, upravo istraživanjem porodice u istoriji, dala je istoričarka Aleksandra Vuletić.³²

Ovakav pravac razvoja nauke nužno je doveo i do teorijskog preispitivanja. Istorijska nauka tradicionalno nije bila okrenuta teoriji. Tek u 20. veku se od drugih humanističkih disciplina počinju da „pozajmljuju“ teorije i da se obraća veća pažnja na teoriju istorije. Ovim pitanjima posebno se bavi, na primer, časopis *History and Theory* iz SAD-a, koji izlazi od 1966. godine.³³ O upotrebi teorije u istorijskoj nauci veoma iscrpno piše Knut Čelstali (Knut Kjeldstadli), u knjizi *Prošlost nije više što je nekad bila*.³⁴

Potrebno je naglasiti da se sve ove promene unutar istorijske nauke odvijaju u kontekstu postmodernizma, što svakako bitno utiče na trendove unutar društvenih i humanističkih nauka. Današnje razumevanje pojma „savremena istorija“ tesno je povezano upravo sa postmodernom, koja negira ideju o jednoj istini i o idealu objektivnosti. Radikalno se redefinišu fundamentalne istine i vrednosti u mnogim poljima ljudskog delovanja.³⁵ Savremena istorija upravo prihvata istraživanje stvarnosti u svojoj njenoj složenosti i sa svim kontradikcijama.

Pred historiografiju se takođe postavlja, u svetlu lokalnih ratova i sudskih procesa za ratne zločine, pitanje razlikovanja sudske i istorijske istine. Dok se prva bavi utvrđivanjem formalnih činjenica u toku sudskog procesa i utvrđivanjem odgovornosti pred zakonom, druga traži dublje interpretacije o prošlosti, kontekst, motive, i dugoročne posledice.

Takođe, postoji ogromna produkcija u oblasti istorijske publicistike (nenaučne historiografije), posebno knjiga koje pišu novinari ili razni drugi učesnici u događajima, bez stručnog obrazovanja istoričara. U tesnoj vezi sa ovim je i fenomen tzv. „instant istorije“, radova iz pera akademskih istoričara ali i ljudi raznih drugih struka. Ovome pogoduje postojanje raznih fondova za finansiranje knjiga o aktuelnim događajima (kao npr. početak rata u Avganistanu 2001, rat u Ukrajini od 2022. i sl.). Zahvaljujući modernoj tehnologiji, političari i učesnici događaja sada takođe veoma brzo pišu memoarsku literaturu koja puni stranice medija. Ovakvim radovima često se zamera nedovoljno temeljan pristup.³⁶ Međutim, jedino je naučna metodologija ono što razlikuje naučnu historiografiju od publicistike, a ne vremenska distanca u odnosu na predmet rada ili lična/emocionalna angažovanost autora.

---

priju, 2001); Karl Kazer, *Porodica i srodstvo na Balkanu: analiza jedne kulture koja nestaje* (Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2022).

³² Aleksandra Vuletić, *Brak u modernoj Srbiji* (Beograd: Laguna, 2025); ista, *Брак у Кнежевини Србији* (Београд: Завод за уџбенике, 2008); ista, *Породица у Србији средином 19. века* (Београд: Историјски институт—Службени гласник, 2002).

³³ *History and Theory*, <https://historyandtheory.org> (pristupljeno 18. 12. 2025).

³⁴ O ovim pitanjima Čelstali raspravlja u poglavljima „Da li su nam potrebne teorije?“ i „Modeli i idealni tipovi“ (Knut Čelstali, *Prošlost nije više što je nekad bila. Uvod u historiografiju* (Beograd: Geopoeitika, 2004), 150–169. Vidi takođe: Piter Berk, *Istorija i društvena teorija* (Beograd: Equilibrium, 2002).

³⁵ O postmodernizmu u nauci vidi: Hui Min Jin, “Postmodernism in the 21st Century Pros and Cons”, *Journal of East-West Thought*, 13, 3, (2023), pp. 19–29; Ursula K. Heise, “Science, technology, and postmodernism”, in: Steven Connor, (ed.), *The Cambridge Companion to Postmodernism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), pp. 136–167; Callum G. Brown, *Postmodernism for Historians* (London: Routledge, 2005).

³⁶ Dejan Đokić, “The Role and Responsibility of the ‘Historian of the Present’”, in: *History of the Present. Workshop...* 41–45; Peter Siani Davies, “Introduction”, in: *History of the Present. Workshop...*, 3–6.

Umesto zaključka: pred novim izazovima

Istraživanje savremene istorije postavlja stalno nove izazove, upravo zbog nejasnih i dinamičnih granica, u pogledu hronologije, tematike i metodologije.³⁷ Takođe, živimo u prelomnom dobu. Mnogi istraživači i intelektualci različitih usmerenja slažu se u proceni da se trenutno odvijaju promene sa intervalom od oko 500 godina. Naše doba, sa internetom i veštačkom inteligencijom menja svet na tako spektakularan način kako su to učinili pronalazak štampe, pomorska otkrića, verski ratovi, kapitalizam i robnonovčana privreda, dakle, pojave koje su obeležile prelaz iz srednjeg veka u moderno doba. To je razlog više da se istoričari ozbiljno pozabave dobom u kojem živimo. Danas se postavlja pitanje počinje li nova epoha od rata u Ukrajini (2022) i u Gazi (2023). Da li se čitava konstrukcija međunarodne politike i prava, kakvu svet poznaje od Svete alijanse (1815), preko Društva naroda (1919) i Ujedinjenih nacija (1945), sada ruši i stvara neka nova? Istorija sve više izlazi iz okvira političke, i postaje kulturna, intelektualna, društvena, takođe i interdisciplinarna, pa se postavlja pitanje granice raznih disciplina. Proces je u toku, i granice se stalno pomeraju.

Kako proceniti sopstveno doba, doba u kojem istoričar živi? Po rečima Erika Hobsbauma, „temeljno iskustvo svakog ko je živeo tokom većeg dela ovog veka jesu greška i iznenađenje. Svi smo mi grešili više nego jednom u našim sudovima i očekivanjima. ... otkriće da grešimo, da nismo mogli pravilno da razumemo, mora biti polazište naših razmišljanja o istoriji našeg vremena“.³⁸

³⁷ Vidi: Андреј Митровић, „Тешкоће историјске науке при проучавању савремене историје“, *Историјски гласник*, бр. 4, (1965), 99–114; isti, „Пророци и истраживачи. Пред изазовима 21. века“, у: Пол Кенеди, *Припрема за 21. век* (Београд: Службени лист, 1997), 11–16.

³⁸ Erik Hobsbaum, *O istoriji* (Beograd: Otkrovenje, 2003), 255–256.

Reference

- Bairoch Paul, Eric J. Hobsbawm (eds.). *Storia de l'Europa. vol. V, L'eta contemporanea*. Torino: Einaudi, 1996.
- Banti, Alberto Mario. *Le Questioni dell'Eta Contemporanea*. Roma- Bari: Editori Laterza, 2010.
- Berend, Ivan T. *Ekonomaska istorija Evrope u 20. veku. Ekonomski modeli od laissez-faire do globalizacije*. Beograd: Arhipelag, 2009.
- Berend, Ivan T. *Evropa posle 1980*. Beograd: Arhipelag-Službeni glasnik, 2012.
- Bešlin, Biljana. *Osnove digitalne istorije*, Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019.
- Braudel, Fernand. "Histoire et Sciences sociales: La longue durée". *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, n. 4, 13e année, (1958), 725–753. <https://doi.org/10.3406/ahess.1958.2781>
- Brivati Brian, Julia Buxton and Anthony Seldon (eds.). *The contemporary history handbook (1st ed.)*. Manchester: Manchester University Press, 1996.
- Brodel, Fernan. *Spisi o istoriji*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1992.
- Brown, Callum G. *Postmodernism for Historians*. London: Routledge, 2005.
- Čelstali, Knut. *Prošlost nije više što je nekad bila. Uvod u istoriografiju*. Beograd; Geopoetika, 2004.
- Doering-Manteuffel Anselm, Raphael Lutz. *Nach dem Boom. Perspektiven auf die Zeitgeschichte seit 1970*. Paderborn: Vanderhoeck & Ruprecht, 2012. <https://doi.org/10.13109/9783666300134>
- Đokić, Dejan. "The Role and Responsibility of the „Historian of the Present". In: *History of the Present. Workshop on South East European History, Belgrade 19-23 November 2001*, Dragović Soso, Jasna, Nevenka Martin, Wendy Bracewell (eds.), 41–45. London: Center for South-East European Studies, School of Slavonic and East European Studies, University College London, 2002.
- Garton Ash, Timoty. *History of the Present. Essays, Sketches, and Dispatches from Europe in the 1990s*. London: Vintage, 1999.
- Graml Hermann, Hans Woller. "Fünfzig Jahre Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 1953–2003". *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 51, (2003), 51–87.
- Heise Ursula K., Connor, Steven (eds.). *The Cambridge Companion to Postmodernism, Cambridge Companions to Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- History and Theory, <https://historyandtheory.org> (pristupljeno 18. 12. 2025).
- Hobsbaum, Erik. *O istoriji*. Beograd: Otkrovenje, 2003.
- Hudeman, Rajner. „Savremena istorija“. U: *Istorija. Leksikon pojmova*. (Priredio Rihard van Dilmen) 476–501. Beograd: Klio, 2010.
- Jin, Hui Min. "Postmodernism in the 21st Century Pros and Cons". *Journal of East-West Thought*, 13, 3, (2023), 19–29.
- Kazer, Karl. *Porodica i srodstvo na Balkanu: analiza jedne kulture koja nestaje*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2022.
- Meadows Donella H., Dennis L. Meadows, Joergen Randers, William W. Behrens III. *The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Cambridge. Massachusetts: MIT, 1972. <https://doi.org/10.1349/ddlp.1>

- Miteraer, Mihael. *Kad je Adam kopao a Eva prela: Istorijsko-antropološki ogleđi iz prošlosti evropske porodice*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2001.
- Mitrović, Andrej. „Teškoće istorijske nauke pri proučavanju savremene istorije“. *Istorijski glasnik*, br. 4, (1965), 99–114.
- Mitrović, Andrej. „Proroci i istraživači. Pred izazovima 21. veka“. U: Pol Kenedi, *Priprema za 21. vek*, 11–16. Beograd: Službeni list, 1997.
- Mitrović, Andrej. „Podstrek historiografiji novijeg doba“. U: Volter Laker, *Istorija Evrope 1945–1992*, 717–721. Beograd: Klio, 1999.
- Perry Anderson, Maurice Aymard, Paul Bairoch, Walter Barberis, Carlo Ginzburg. *Storia de l'Europa*, vol. I, L'Europa oggi. Torino: Einaudi, 1993.
- Schlesinger, Arthur Jr. “The Historian as Participant”. In: *Historical Studies Today*. Felix Gilbert and Stephen R. Graubard (eds.), 392–412. New York/London: W.W. Norton and Co., 1972.
- Seton Watson, Robert William. “A Plea for the Study of Contemporary History”. *History*, no 53, vol. 14, (April 1929), 1–18. <https://doi.org/10.1111/j.1468-229X.1929.tb00565.x>
- Siani Davies, Peter. “Introduction”. In: *History of the Present. Workshop on South East European History, Belgrade 19-23 November 2001*, Dragović Soso, Jasna, Nevenka Martin, Wendy Bracewell (eds.), 3–6. London: Center for South-East European Studies, School of Slavonic and East European Studies, University College London, 2002.
- Sretenović, Stanislav. “L’histoire de temps present’ in France: The Traumatic Birth”. In: *History of the Present. Workshop on South East European History, Belgrade 19-23 November 2001*, Dragović Soso, Jasna, Nevenka Martin, Wendy Bracewell (eds.), 19–21. London: Center for South-East European Studies, School of Slavonic and East European Studies, University College London, 2002.
- Supek, Rudi. „Sociologija i istorija“. *Treći program Radio Beograda*, god. 3, br. 6, (1971), 567–579.
- Škodrić Ljubinka, Vladimir Petrović. „Digitalna istorija: geneza, oblici i perspektive“. *Istorija 20. veka*, god. 38, br. 2, (2020), 9–38. <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2020.2.sko.9-38>
- Tosh, John. *The Pursuit of History: Aims, Methods, and New Directions in the Study of Modern History*. London: Longman, 1999.
- Vuletić, Aleksandra. *Brak u modernoj Srbiji*. Beograd: Laguna, 2025.
- Vuletić, Aleksandra. *Brak u Kneževini Srbiji*. Beograd: Zavod za udžbenike. 2008.
- Vuletić, Aleksandra. *Porodica u Srbiji sredinom 19. veka*. Beograd: Istorijski institut-Službeni glasnik, 2002.
- Wehler, Hans-Ulrich (Hg.). *Geschichte und Soziologie*. Königstein im Taunus: Athenäum Verlag, 1984.

Ranka Gašić, PhD

Principal Research Fellow, Institute for Contemporary History, Belgrade, Republic of Serbia

Email: rankagasic@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4389-9717

Contemporary History – Meaning, Methodology and the Historical Context

Summary: Contemporary History is generally defined in contrast to Modern History, or more precisely, as a subperiod of it. The transition from Modern to Contemporary History is marked by the acceleration and globalization of historical events in the 20th century. Its beginning is usually identified with World War I or the Russian Revolution, signaling the start of the “short 20th century” or the “Age of Extremes” (E. Hobsbawm). The term “History of the Present” emerged only after World War II, when historians sought to understand new phenomena such as Nazism and the Holocaust. At the same time, in English-speaking countries, “contemporary history” increasingly referred to the period after World War I. However, “contemporary” is often used in relation to the modernity of historical methods and narratives. This is reflected in how contemporary history is taught at various universities – not only as a more or less precisely defined period or subperiod, but also as a contemporary approach in undergraduate and graduate courses.

Research in Contemporary History, as the history of the 20th century (or the post–World War II period), is also conducted at several scientific institutions in Europe. The most prominent is the Leibniz Institute for Contemporary History (Institut für Zeitgeschichte) in Munich. There are also two institutes in Belgrade focused on research in Contemporary History. Methodologically, historians of the 20th and 21st centuries use oral and digital history. Researching and writing contemporary history is also inseparable from structural and interdisciplinary approaches. The historical narrative is strongly influenced by postmodernism.

Keywords: contemporary history, history of the present, current history, instant histories, digital history, oral history, postmodernism